

Lokalhistorisk oplevelsestur:

Tur mellem Dyvig, Oldenor og Mjels

Ca. 6 km.

Til dig, som vil gå turen:

Turen er en lokalhistorisk tur, som tager sit udgangspunkt i Dyvig. Men man kan i princippet starte og slutte overalt på turen.

Der er meget at se på undervejs, og naturen er fantastisk på alle årstider. Beregn god tid og husk en kikkert.

Man møder mest asfalteret vej med meget ringe trafik, men turen følger også en del trætte stier i landskabet.

Der er et trestjernet offentligt toilet ved Hesnæsvej, Dyvig Havn, hvor man også kan parkere, mens man går turen. **Bruges GPS, er indstillingen: 6430, Hesnæsvej**, Men ellers skal man køre fra Nordborg mod Holm.

Man kan nemt udvide turen ved f.eks at gå rundt om Mjels Sø, en tur på 4,5 km. På Sønderborg Kommunes hjemmeside kan man printe en folder ud med en vandrerute langs Mjels Sø.

Du kan også afkorte turen med 2 km, hvis du kører ad Oldenorvej til den slutter.

Er du tilfreds med turen, har du en god idé eller mangler du noget, så skriv en mail til chdf@get2net.dk

Landsbylaugene og Lokalhistorisk Samvirke i Sønderborg Kommune
Hjemmeside: www.skla.dk

1) Dyvig kro

Fra Hesnæsvej kan man nu se Dyvig Kro. Den tidligere Kro blev 2002 købt af ejendomsselskabet, Stentoft A/S, der ejes af Jebsen Rhederei, Aabenraa/ Hongkong. Ejeren har en speciel lidenskab/ interesse for opkøb af gamle gårde og kroer, som bliver restaureret, så de genopstår i oprindelig skikkelse. Så vidt vides er Dyvig Kro den eneste kro, hvor alt fra grunden er nyt, også bygningens udformning, som har de kendte Skagens-huse som forbillede. Det er et meget spændende byggeri med en stor restaurant, krostue og der er overnatningsmulighed for omkring 40 personer. Byggefasen har været lang, men nu kan kroen se sit eget billede i det klare vand, den kan - efter H.C. Andersen – sige, ”Se, jeg er blevet en svane”.

Havnen i Dyvig, som oprindeligt lå der, hvor Dyvig Bådelaug i dag holder til, fik i 1760 koncession til anløbsplads. I en årrække lagde dampskibe fra Flensborg til Aabenraa til i Dyvig. Broen kaldtes Bangsbro (efter familienavnet Bang). I 1852 blev havneaktiviteterne flyttet til det nuværende sted. Førhen var Dyvig en vigtig anløbsplads for skibe med fragt til og fra Nordals.

I begyndelsen af 1800-tallet var Dyvig hjemsted for 16 skibe, herunder 9 af en størrelse mellem 36-75 kommercelæster.

En kommercelæst svarede til danske 150 kubikfod lastrum med en bæreevne på 5.200 pund (2,6 tons) eller 22 tønder rug. Et skib på 36 kommercelæster kunne fragte 93,6 tons gods. En kommercelæst svarer til 1,95 af nutidens registertons.

En tidligere, nu afdød købmand, Peter H. Kolmos har via sin granskning i gamle dokumenter fortalt om det spændende liv på havnen, hvor der blev losset teglværksprodukter, tønder med sirup á 250 kg, tønder med brændevin, sukker fra Sct. Croix, ris fra Rangoon, rosiner fra Spanien osv. Men der var også varer den modsatte vej. Dampskibe med rute fra Flensborg – Aabenraa lagde til i Dyvig. Mange bønder leverede æbler til Norge, Rusland og Hamborg, og der blev leveret slagtesvin til Assens og Aabenraa. Overgangen til lastbiltrafik bevirkede, at havnedriften blev mindre rentabel og i 1962 ophørte interesseselskabet.

Du følger vejen, der hedder Oldenorvej.

2) To dræbte dyr

Natten mellem 18. og 19. august 1942 måtte en forfulgt engelsk bombeflyver smide sin last, som bl.a ramte ganske tæt på denne gård.

Ejeren havde netop været ude i hestestalden, da bomben faldt og dræbte begge heste. Gården blev totalskadet.

På samme ejendom fødtes i 1934 den for 10 år siden fratrådte ambassadør i både London, Washington og Paris, Peter Dyvig. Han lagde navn til Dyvig-rapporten, der er en redegørelse for Danmarks sikkerhedspolitiske situation i 80-erne

En bomberamte hest bagerst og nærmest en død ko

Foto: Lokalarkivet i Holm

Foto: Lokalarkivet i Holm

3) Husmandssted ramt af bomber

På bakken ligger et husmandssted på din venstre hånd. Her blev en vinkelbygning stærkt beskadiget og lufttrykket løftede halvdelen af en faeton op på taget. På ladens gavl kan man se årstallet for den genopførte ladebygning.

4) Dæmningen: "Nydam".

Du står nu ved dæmningen, "Nydam" - skellet mellem Holm og Mjels - vest for Oldenor. Bortset fra et gammelt hus og denne dæmning, så ser landskabet ud, som det altid har gjort siden isen for o. 13.000 år siden trak sig tilbage og efterlod de karakteristiske tunneldale på Nordals.

Tegning fra en trættunnel under dæmningen fra omkring 1700. Bunken af vejgrus er angivet i blå.

Tegnet af Johannes Diederichsen

Men bibelens ord fra 1. Mosebog – opfyld jorden og gør jer til herre over den – ændrede menneskene også her landskabet. Dæmningen er bygget o. år 1700, men ingen ved hvem byggherren var, sandsynligvis har det været en af hertug Hans' efterkommere på Mjelsgård. Da den af hertug Hans etablerede bro ved Stegsgab blev ødelagt af stormfloden i 1691, manglede man en kort forbindelse fra Mjels til Holm, og dæmningen har haft en mission, som dens afløser.

I forbindelse med etableringen af dæmningen blev der bygget en træsluse under vejen, der kun tillod vandet at løbe ud. Slusen bevirkede, at Oldenor nu blev til en brakvandssø. I en indberetning fra 1732 til amtmand H. Scheel står der bl.a. følgende: ” der er en mængde af de skønneste gedder, aborrer, brasen og ål, som blev leveret til det hertugelige slotskøkken”. Ligeledes er der en bemærkning om, at ålekisten ved Nydamdæmningen er ganske ny.

I forbindelse med digegennembrud 1872 blev der bygget en ny kanal af mursten, og den gamle kanal blev lukket – og glemt. I forbindelse med reetableringen af søen i 1994 blev der bygget 2 nye brønde til regulering af vandstanden i søen. Herunder kom man til at grave ned i den glemte, gamle trækanaal og der mødte her arbejderne et mærkeligt syn. Midt under vejen var der i kanaalen en høj pyramideformet bunke af vejgrus. Hermed var et stort spørgsmål løst for vejmyndigheden, idet der var et sted hvor gruset altid forsvandt – og det gør det stadigvæk!

5. Det gule hus

Det gule hus, Oldenorvej nr. 8, er bygget o.1860 og tjente som bolig for ”sandmanden”. Huset er et typisk arbejderhus med kun 90 kvm., iberegnet en stald med plads til 1 ko, enkelte ungkreaturer samt nogle svin. 1927 brændte huset pga. en skorstensbrand. Ejeren hentede med båd brugte loftsbjælker i Aabenraa, og naboer hjalp til med at bygge huset op igen, Vest (mod højre)for det gule hus ligger der en privatvej, som tidligere fortsatte langs kysten helt til Mjels. Den kunne dog kun anvendes med hestevogn, idet vandet ofte nåede op til vognbunden.

Denne privatvej førte til en større bro, hvor sejlskibe, som havde afleveret deres last i Dyvig - ved efterårs- og vintertide med mulighed for hårdt vejr – kunne hente sand til ballast.

”Sandmandens” opgave var at grave sand ud af den høje skrænt, læsse det på en tipvogn, og fragte det ud til sejlskibet. Ud for havnene i Rotterdam, Hamborg, Oslo og Liverpool ligger der sikkert stadig rester af dette gule Oldenorsand.

6. Govlstien mod Mjels

Du følger stien mod venstre ved det gule hus og vælger kort efter stien mod højre, der hedder Govlstien. Navnet kommer af halvøens navn "e gov", af glda. gavl = navn efter de stejle skrænter (gavle). Stien er vist på et kort fra 1768 og på et kort fra den tyske matrikel 1875 angives, at stien skal være 1,15m bred.

Den tidligere ejer af Mjelsgård, Jes P. Mortensen plantede i 1935 æbletræer langs stien. Når de ved forårstide blomstrede og om efteråret, når frugterne frister vandrerne, giver de stien ekstra charme.

7. Lystsejlernes skræk.

Mjelsvig er et frygtet sted for lystsejlere, idet vanddybden et sted i midten kun er ca. 20 cm.

Stedet kaldes Flæskholm, af glda. "flask" = lavvandet areal, som er oversvømmet. Før 1940 var her en ø. Om sommeren kunne der græsse nogle får, og om vinteren, når der var is, sørgede Claus (den gamle pumpemester) for, at der på Flæskholm blev serveret varm punch for skøjteløberne. Men i de hårde isvintre under 2. verdenskrig skræbde isen det øverste lag bort, og de varme punche må nu nydes andre steder.

Mjelsvig med Flæskholm under vandspejlet

8) Mjelssø

Når man møder Færgevej og fortsætter tværs over vejen, ligger den 40 ha stor Mjelssø forude, indtil 2006 var her dyrket landbrugsjord. Herfra blev der årligt pumpet 2.6 mil. kbm. vand ud i Mjelsvig, løftet 1.9 m. af pumpen.

Myndighederne var interesserede i, at området atter blev gendannet som sø. Det skyldtes både rekreative interesser samt en mulighed for mindre udledning af kvælstof. Den nye ejer, Aage Jensens Fond, erlagde godt 3 mill. kr., dels til køb af erstatningsjord dels til diverse anlægsudgifter.

Stien langs kanalen mod øst fører til Oksbøl, og kanalen leder vandet fra det bagvedliggende afvandede Bundsøområde ud til Mjelsvig. Bundsø drives stadig som agerjord og er blandt historisk interesserede kendt for at have huset Als' ældste bosættelse, og regnes også for at have rummet Jyllands største og rigeste fund fra yngre stenalder. (Det er her, man kan begynde en rundtur om Mjels Sø, hvis man vil forlænge turen med 4,5 km.)

Det gamle pumpehus indrettet til publikum og med mange forklarende skilte. Der er kun få damppumpehuse bevaret i landet, så dette er regnet for at være af unik regional værdi.

9) Mjelsgård og Mjels

Mjelsgård, set fra pumpestationen. Bygningen tv. er det gamle gårdmejeri.

Det ”nybyggede” stuehus til højre.

Mjelsgård hørte sammen med Nordborg, Hjortspring og Helvedgård til kredsen af nordalsiske herregårde. Den ældst kendte ejer var fra 1506 Wulf Holck. I 1585 købte den entreprenante hertug Hans d. yngre ejendommen. Han byggede bl.a. dæmningerne ved Mjels, Broballe og Farresdam samt bro/ dæmningen ved Stegsvig.

Mjelsgårds statelige rødstensstuehus er opført efter en brand som følge af føromtalte bombeangreb d. 19. august 1942 forårsaget af luftkamp mellem tyske jagere og en engelsk bombemaskine, som uheldigvis måtte lette sin last af bomber her for at undslippe.

Kælderetagen fra 1500-tallet består stadig af de oprindelige munkestens tøndehvælvinger, og efter sigende, kan der stadig ses en blodplamage på en af væggene, som skulle stamme fra en dræbt sørøver.

Den hvidkalkede bygning er oprindelig bygget som et gårdmejeri.

På den modsatte side af vejen ligger bindingsværksladden, den eneste tilbageværende gamle avlsbygning helt fra 1800-tallet. Oprindeligt havde bygningen stråtag med helvalmet gavl. I forbindelse med modernisering af taget blev gavlen ændret til en lodret trægavl.

Læg mærke til bindingsværket med 3 tavler (3 lag af murstenstavler), som er typisk for alsiske bondegårde. Det skyldes sikkert den frugtbare alsiske muld, som har betydet større udbytter og dermed krævet mere lagerplads. Speciel for gavlen er også de ekstremt lange skrånede/ stormankre. Murstenene i tavlerne består af munkesten.

Ejerne af de store tyske sejlbåde kender stedet. Her slappes der af efter arbejdsdage i hamstermøllen. Udfor vejen til Mjelsgård står et mystisk skilt med det inciterende navn, ”Røde Næb”, det fører dog hverken til en hyggelig kro eller ølstue, men betyder blot ”rydningen ved fremspringet”. En sviptur ad vejen langs kysten med de store stynede piletræer kan anbefales.

For øvrigt har du måske spekuleret på, hvad Mjels betyder. Efter sigende, er det det næstældste stednavn på Als og betyder ”sandbankerne ved dalstrøget”.

Als, øens ældste navn, betyder: rigelighed af naturens goder.

10) Mjelsdæmningen.

Du skal lige have resten af historien omkring Mjelsdæmningen.

I forbindelse med stormfloden d. 13.nov. 1872 forårsagede stormen et 33 m. bredt og 8 m. dybt hul i Mjelsdæmningen og skyllede afvandingspumpe samt dampmaskinen ud i søen. 7 ha agerjord blev dækket af 1½ m. tykt lag sand og grus.

Stormfloden var et hårdt slag for lodsejerne. Indtil nu havde mange ydet det yderste af deres økonomiske formåen, og nu skulle der startes forfra med indkøb af nye maskiner og genetablering af kanaler og grøfter. Når der i de senere år har været tale om, at alle søerne burde fyldes med vand igen, så kan man godt forstå, at ældre landmænd er modstandere. De har hørt om deres forfædres kolossale arbejdsindsats.

Ved det første afvandingsprojekt var de gældfrie, nu var de fleste nødsaget til at optage lån, og så var der det fysiske med udgravning af den 4.5 m brede landgrøft rundt om arealet, alt foregik på den hårde måde – med hestevogn, trillebør, skovl og spade.

11) Møllebjerget.

Følg nu Færgvej og vend ryggen til Mjels. Stands på toppen af den første bakke, Møllebjerget. Netop her hvor højspændingsmasten står, stod Mjelsgårds kornvindmølle, som dog i 1932 var blevet amputeret for vingerne og kun agerede som en motormølle.

Også møllen blev offer for brandbomber og blev ikke genopført.

Her er et af Als' gode udsigtspunkter. Man kan se Højspændingsværkets skorsten i Aabenraa i vest, Sottrup Kirke i sydvest og skorstenen på Kraftvarmeværket i Sønderborg i syd.

Foto: Lokalarkivet i Holm

Når man har passeret næste bakketop ligger der til højre en stor mark med en meget stejl skråning og en lavning i midten. Marken hedder selvfølgelig ”e lushaew” = den besværlige mark. For en snes år siden var der et hegn midt langs skråningen, og det betød, at der var fare for ved vendinger at vælte med div. redskaber.

Længere fremme ligger på venstre side ”Stensgård”, en udflyttergård fra Mjelsgård. (se pilen på billedet på næste side) Oprindeligt lå gården ned mod skrænten til Oldenor, men efter en brand i 1908, blev den flyttet op til vejen. En tidligere ejer, som havde været i Amerika, kaldte den ”e farm”.

I forbindelse med orkanen 3.dec. 1999 blev taget på driftsbygningen løftet op, og faldt derefter næsten på plads igen. Hele driftsbygningen er i dag fjernet.

Længere fremme ligger på venstre side "Stensgård", en udflyttergård fra Mjelsgård. Pilen viser hvor gården ligger.

12. Oldenor parkeringsplads.

Du forsætter langs vejen, indtil du kommer til Oldenor parkeringsplads på venstre hånd.

Den offentlige parkeringsplads blev oprettet i 1993. Indvielsen af "naturgenopretningsprojektet", det første af sin art i Danmark, blev fejret på god maner på dette sted den 14. okt. 1993. Miljøminister Svend Auken var hovedtaler. Han blev afhentet ved lufthavnen i en 2 CV Citroen, og den kunne selvfølgelig ikke rumme ministeren, men heldigvis havde den soltag, så han kunne stikke hovedet ovenud og nyde omgivelserne derfra. Det var en bidende kold dag. Folk stod tænderklaprende og påhørte tålmodigt den lange talerrække. Miljøministeren nævnte bl.a., at der skulle en del fantasi til at forestille sig at de små pytter der var dannet indenfor rimelig tid kunne blive til en smuk sø.

Men miraklet skete – i løbet af et par måneder var søen fyldt op – ikke kun af overfladevand, men også af grundvand.

13) Oldenor

Stammer fra tidligere træer stikker op.

Der kan nu spadseres langs Oldenor. Søen er blevet et yndet sted for alle mulige slags fugle, desværre også en større skarvkoloni. Sommetider kan der være 1000 grågæs, ofte 40-50 svaner, 10-15 hejrer og sommetider kommer der 1 eller 2 havørne på besøg. Af prominente gæster var der et år en indisk gås, som blev integreret af gæssene og sidste år blev søen i 3 uger besøgt af 1 silkehejre og 2 sølvhejrer. Midtvejs henne ad stien har Skov-og Naturstyrelsen bygget et læskur (shelter), hvor det er muligt at overnatte. Her, på stien, har du glæde af den medbragte kikkert. Læs om fuglene på tavlerne og nyde den velanlagte sti langs Oldenor.

Måske kan du finde en udsigtsbænk og læse lidt mere om Oldenor.

Oldenors nyere historie:

I midten af 1800-tallet var der opgangstider for landbruget, da bønderne kunne eksportere korn og flæsk til englænderne. Over hele landet begyndte man nu at udnytte de sekundære jorder, og det skete ved afvanding og dræning. Det skete også ved Oldenor. I 1865 besluttede 12 lodsejere at danne et pumpelag. De byggede en svikhøllændermølle (med galleri) samt hus for mølleren. Med håndkraft blev der gravet en kanal langs midten af det 28 ha store areal. Vandet blev ledt hen til møllen, hvor det via en 1m.diameters sneglpumpe blev pumpet ud i vigen. Området kunne nu anvendes som

Mølle med møllehus ved Oldenordæmningen. Foto: Holm Lokalhistoriske Arkiv

græsarealer for kreaturer. Møllen blev grundet dårlige vindforhold hurtigt kasseret som drivkraft og blev erstattet af damplokomobil og senere en råolienmotor.

Med tiden begyndte siv at tage overhånd og græsningsværdien blev minimal. I 1935 opkøbte rutebilejer M.G. Hermansen, SITOS arealerne af lodsejerne og han anvendte Oldenor til jagt. 1940 blev arealet købt af Peter Diederichsen, som fik al jorden drænet og indlagt elektricitet til en ny pumpe. Hermed kunne jorden anvendes til kornavl.

I slutningen af 1980'erne blev fokus rettet mod grundvandssituationen på Nordals, hvor Danfoss var storforbruger. Byrådet hyrede et konsulentfirma til at undersøge situationen. Undersøgelsen viste, at grundvandsspejlet kun lå 3 cm over det kritiske niveau, hvor man kunne forvente saltvandsindtrængning, og dermed ville drikkevandet være ødelagt mange år fremover.

Rapporten viste 3 løsningsmodeller,

1. tilslutning til Sønderborg vandværk,
2. vandet skulle hentes fra Sundeved via en ledning over Hardeshøj-Ballebro,
3. eller afvandingspumpen ved Oldenor – som årlig udpumpede ca. 1.4 mil. kbm. skulle standses – og

arealet skulle atter opstå som sø. Den sidste løsning var langt den billigste. Arealet blev købt af Skov- og naturstyrelsen.

I dag har Danfoss iværksat et stort spareprogram på deres vandforbrug. Fra det oprindelige forbrug på ca. 2 mil. kbm. blev det sænket til 0.4 mil. kbm.

Kommunen har også indført vandafledningsafgift, så grundvandsspejlet ligger i dag 2.10 m. over det kritiske punkt. Oldenorprojektet var oprindeligt igangsat for at mætte flere munde. Vi kan være stolte over, at samfundet i dag er så rigt, at det også kan give os noget for øjet.

Følg stien, indtil du kommer til Oldenorvej, som går direkte tilbage til Dyvig. Måske skulle du aflægge et besøg på Dyvig Kro, for at krone dagen med endnu en god oplevelse?

Kilder:

Adel og hertuger på Als og Sundeved.

Alsiske stednavne

Billedmateriale fra Holm lokalhistoriske arkiv.

Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig 1963

Oksbøl Sognekrønike nr. 2

Møller på Als

Årbog for Nordisk Oldkyndighed og historie 1939

Nordborg- historien om Nordborg. Hist. Samfund for Als og Sundeved. Hefte 62.

Tekst: Johannes Diederichsen – 2010.

Hvor intet andet oplyses, er Ide, skrift og foto af Chr. Frederiksen.

Opsætning af Frede Vendelbo Jensen

Husk at drikke vand